

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

כאילו הוא חזא חריבו

הלכה

צומות בתקופת הקורונה

פרשת פנחס תש"פ

שנה כ"ב - קובץ כ"ט [תשכ"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת פנחס

צומות בתקופת הקורונה

לשאלת רבים בתקופה זו של מגפת הקורונה בדבר הצומות שבעה עשר בתמוז ותשעה באב הבעל"ט (שיהיו לשישון ולשמחה ולמועדים טובים).

הנה מבואר בשו"ע (או"ח תקנ"ד ס"ו):

"חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומד אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן".

הרי דחולה אף שאין בו סכנה מאכילין אותו בתשעה באב. ובחידושי הגר"ח (אות מ"ה) איתא דבחולה כלל לא גזרו עליו תענית, והוי גדר הותרה, אך כבר הארכתי במק"א (מנחת אשר מועדים ח"ב סימן ל"ח אות ד' ולקמן אות ג') דפשטות ההבנה דאף שאין צריך אומד, ומותר לו לאכול כהרגלו, אין כאן אלא גדר דחווה, ויתירה מזו כתב החתם סופר (שו"ת או"ח סימן קנ"ז) לגבי תשעה באב דאסור לו לאכול יותר ממה שצריך לפי חוליו.

ובשו"ת דברי נחמיה (סימן מ') נקט דלא התירו לאכול בתשעה באב אלא אם יש סכנה, אלא שאין צריך אומד כמו ביום הכיפורים, והסכים עמו הצמח צדק (שם סימן מ"א ומודפס גם בשו"ת צמח צדק או"ח סימן ק"י).

(וכל דברי הביאור הלכה [שם ס"ו] מקורם בתשובת הצמח צדק שהעתיק בספר פתחי עולם, והמשנה ברורה ציטט דבריו).

אך הסכמת כל האחרונים כפשטות ההלכה דכל חולה אף שאין בו סכנה אוכל בתשעה באב וק"ו בשאר צומות.

וכבר ביארתי במק"א (לקמן אות ג') דדין חולה בהלכה זו כדין חולה שאב"ס בשבת, ורק בנפל למשכב או חלה כל גופו מותר לו לאכול וכמבואר לגבי שבת (סימן שכ"ח סי"ז), וכן למדתי מדברי רבינו ירוחם (נתיב י"ח ח"ג) ושו"ת הרמ"א (סוס"י קכ"ד). עיין לקמן (אות ג').

צומות בתקופת הקורונה

ולפיכך נראה דמי שחלה במחלת הקורונה וסובל מתסמינים יש לו לאכול ולשתות ולא להקפיד על שיעורים.

אך מי שבריא ואף אם הוא בבידוד יתענה כדרכו.

ואין לדמות מגפה זו למחלת החולירע, שבזמנה פסקו רבים מגדולי ישראל, ובכללם החתם סופר, השואל ומשיב והגר"י סלנטר שאף הבריאים צריכים לאכול ולשתות, ואף ביום הכיפורים, ובביאור הלכה שם הביא כך מפתחי עולם לגבי תשעה באב, וכתב שיאכל פחות מכשיעור, עי"ש. דמחלת החולירע פוגעת במערכת העיכול וגורמת לשילשולים קשים ביותר וסיבת המוות היתה התייבשות, ולפיכך פסקו שכולם יאכלו וישתו, אבל מחלת הקורונה פוגעת בעיקר במערכת הנשימה, ופוגעת בעיקר בחולים וזקנים שיש להם מערכת חיסונית חלשה.

ובבירור שערכת עם גדולי הרופאים נתברר לי ללא כל ספק שאין צום של יום אחד פוגע כלל במערכת החיסונית.

ולפיכך נראה דכל מי שבריא ואין לו כל תסמינים יתענה כדרכו. אך אם פיתח תסמינים כלשהם יש להחמיר ולהאכילו כדרכו.

ויהי רצון שלא ניכשל בדבר הלכה.

אשר וייס

ב

בהוראת הגר"י סלנטר בימי המגיפה

כבוד ידי"נ הגאון המצויין...

במה שרצה לחדש דכאשר מחלת השפעת שכיחה ורבים החולים יש להקל בצומות לפי מה שידוע שפסק הגר"י סלנטר בימי מגפת החולירע שאף הבריאים יאכלו ואף נהג בעצמו היתר ובעיצומו של יוה"כ עלה על הבימה ואכל לעיני כל ההמון, ואף ביו"כ החמור נהג כן במקום שיש חשש פקו"נ, וחידש כת"ר דק"ו בשאר הצומות דאף החולה שאב"ס פטור מן הצום כמבואר בסימן תקנ"ד ס"ו.

ולענ"ד אין מקום לחידוש זה מחדא ותרי טעמי, ואבאר.

הנה כל סיפור הדברים אודות הפסק של מרנא הגר"י סלנטר לא נתברר אצלי כלל, ויש גרסאות שונות בענין זה. אמנם בהרבה מספרי ספורי המעשיות הביאו גירסה זו שכתב מע"כ ובספר מקור ברוך (ח"ב פרק י"א) כתב דהגר"י"ס עלה לבימה עם כוס יין ומזונות וקידש ואכל, ואם אכן קידש בהכרח שאכל כשיעור כדי שיהיה קידוש במקום סעודה דהאוכל פחות מכשיעור אינו מקדש, והרי זה תימה גמורה לומר שאכל כשיעור דהלא אף החולה צריך לאכול פחות מכשיעור כמבואר (בסימן תרי"ח ס"ו), ועוד יש לתמוה בסיפור זה דלהלכה קיי"ל דחולה האוכל ביוה"כ פטור מלקדש כמבואר בסוס"י תרי"ח במג"א, בשו"ע הרב, בחיי אדם ובמשנה ברורה (ס"ק כ"ט), עי"ש. ודוחק לומר שהגר"י"ס נקט כדברי הגרעק"א (סימן תרי"ח) דחולה שיש בו סכנה האוכל ביו"כ שחל בשבת צריך לקדש.

ובספר תנועת המוסר בפרק על חיי הגר"י"ס כתב גם הוא כנ"ל אך בהערות כתב שלדברי בנו של הגר"י"ס פסק לאכול פחות מכשיעור. ועוד הביא מספר אחד דאף שפסק לאחרים שיאכלו, הוא עצמו לא אכל כלל. הרי שיש מבוכה גדולה בכל פרטי הענין, ובכלל אין לסמוך להלכה כלל על ספורי מעשיות ואין לנו אלא דברי הפוסקים מנחילי מורשה ולא זולתם.

צומות בתקופת הקורונה

ובספרי התשובות של התקופה ידעתי כמה מקורות מקורות. בשו"ת מצפה אריה להגאון ר' אריה ליב ברודא אב"ד לבוב (או"ח סימן מ"א) כתב שבילדותו בגרודנא שמע שבוילנא היה פולמוס גדול כאשר הגרי"ס פסק שכל בני הקהילה יאכלו אף הבריאים וגדולי העיר התנגדו לו (ובספר תנועת המוסר הנ"ל הביא שהגאון ר' בצלאל הכהן מחה ברבים נגד הפסק), ולדבריו פסק הגרי"ס שיאכלו פחות מכשיעור עי"ש.

ובשו"ת הרב"ז להג"ר בנימין זאב שאפראן זצ"ל אב"ד בוקרשט (סימן י"א) הביא שהגרי"ס נתן עצה לאסור מערב יוה"כ את כל האוכל בקונם ושוב אין איסור חל על איסור כדי להינצל מאיסור כרת דיוה"כ, והגר"ז פקפק בעצה זו. במסגרת זהב על הקיצור שו"ע כתב גם הוא עצה זו בשם הגרי"ס וכתב שכל גאוני דורו נחלקו עליו, ועיין עוד בשו"ת אגרות משה (או"ח חלק ג' סימן צ"א) שכתב גם הוא שהגרי"ס התיר לכל בני העיר לאכול ביום הכיפורים ולא הזכיר את ענין הקונם.

הרי לן מבוכה בענין סיפור זה גם בספרי השו"ת של התקופה.

אך עצם ההוראה שגם הבריאים יאכלו פחות מכשיעור בשעת המגיפה ביוה"כ, כבר הורה זקן החתם סופר בשו"ת (ח"ו סי' כ"ג) וכ"כ בשו"ת מצפה אריה שם שכך הורה הגאון בעל שואל ומשיב בשעת המגיפה בשנת תרל"ג, הרי דאף אם לא נדע בבירור מה וכיצד הורה הגר"י סלנטר, מ"מ כבר מצינו פסק זה בדבריהם של עמודי ההלכה מלבד הגרי"ס כמבואר.

והמשנ"ב בבה"ל (סימן תקנ"ד ס"ו) הביא מספר פתחי עולם שפסק כן גם בתשעה באב שבשעת המגיפה יאכלו פחות מכשיעור והארכתו בדבריו במק"א.

אמנם אין לדמות כלל את מגיפת החולרע שבה עסקו כל הגדולים הנ"ל למחלת השפעת בזמה"ז, דמגיפת החולרע הפילה אלפים ורבבות חללים ולא היה בידם אמצעים להירפא ממנה, וכמחלת הראתן בימי חז"ל שחששו להידבק בה באופן מופלג ביותר כמבואר בכתובות דף ע"ז ע"ב דר' זירא לא הוי יתיב בזיקיה ור' אמי ור' אסי לא הוי אכלי ביצים שעברו במבוי שלהם, כך חרדו להדבק במגיפת החולרע, וכמבואר בספר פתחי עולם שם שגזרו שאיש לא יצא מפתח ביתו, ומי שצריך לצאת יכסה את פיו ואפו בבגד, עי"ש. ואין זה דומה כלל למחלת השפעת בזמנינו לא מצד חשש

צומות בתקופת הקורונה

ההדבקה ולא מצד הסכנה שבמחלה, דמעשים בכל יום שאנשים חולים בשפעת ואין צוחה ברחובותנו, ואין השפעת נתפסת כסכנת נפשות.

ובאמת מצינו מי שחולק על החת"ס אף במגיפת החולרע, עיין שו"ת ראשית ביכורים שמעיד שאלפים צמו בוילנא ואף אחד לא ניזוק ולכן דעתו שחלילה להקל לבריאים, והביאו בשד"ח (חלק ט' מערכת יוה"כ סימן ג' אות ד') ועיין מש"כ בזה, ועיין עוד בזכר יהוסף להגרי"ז שטערן (ח"ד סימן ר"ג) שגם הוא האריך לטעון שאין הצום מסוכן בשעת המגיפה ואסר לבריאים לאכול ולשתות, עי"ש. ומ"מ נראה שבשפעת אין להקל אף בשאר הצומות.

ואף שאמרו שלא גזרו תענית במקום חולי, אין לנו אלא כשחולה בפנינו ולא מצינו שהקילו בצומות שמא יחלה, ואין ללמוד הלכה זו ממה שהקילו כעי"ז בפקו"נ כמבואר בתרי"ח ס"א בבה"ל דפקו"נ שאני דכל שיש בו אף ספק פקו"נ דוחה את כל איסורי התורה והארכתי במק"א להוכיח מדברי הפוסקים לדורותיהם דמצינו דאף פקו"נ עקיף דוחה כל איסורי תורה, ואין זה ענין כלל לחשש שמא יפול למשכב שאין בו סכנה, ובפרט שאין כל יסוד להניח שהצום יכול לגרום בדרך כלשהי לסיכוי יתר לחלות בשפעת.

אך ההבדל העיקרי בין מחלת הכולרע למחלת השפעת הוא, שמחלת הכולרע פוגעת בכלי העיכול וגורמת לשילשולים קשים וגורמת להתייבשות ולחוסר תזונה, ולכן פסקו בצדק שיאכלו וישתו, משא"כ במחלת השפעת, וכז"פ.

ומשום כל זה נראה דאין יסוד כלל להוראה הנ"ל, ואף בזמן שרבים חולי השפעת כל שלא חלה חייב להתענות כדין ואין להקל בו אף לשיעורים.

ביקרא דאורייתא

אשר וייס

ג

פסקים ותשובות בהלכות תשעה באב

כתב בעה"ש (סימן תקנ"ד ס"ז):

"עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בט"ב כדרך שמתענות ומשלימות ביוה"כ אבל בג' צומות אחרות פטורות מלהתענות וכ"ש בתענית אסתר ולא יחמירו על עצמן ואעפ"כ ראוי שלא יאכלו להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד. וכן כל מי שאינו יכול להתענות ואפילו בט"ב אם הן חלושות שקרוב שיפלו לחולי אף בלא סכנה אין להן להתענות, וזה הוא ההפרש בין ט"ב ליוה"כ דביוה"כ אין לאכול רק במקום סכנה ובט"ב אפילו שלא במקום סכנה דבמקום חולי לא גזרו רבנן. ולכן כתב הטור בשם הרמב"ן וכן רבינו הב"י בסעיף ו' דחיה כל שלשים יום וכן חולה שהוא צריך לאכול א"צ אומד אלא מאכילין אותו מיד דבמקום חולי לא גזרו רבנן עכ"ל. ואפילו הוא חולי שאינו מוטל במטה דאלו מוטל במטה גם ביוה"כ אינו מתענה דכל שמוטל במטה הוא בסכנה כדמוכח בשבת [ל"ב.] ע"ש ויתבאר בסי' תרי"ח בס"ד, אבל בעלי מיחושים בעלמא מתענים. כללו של דבר כל שהוא בגדר חולה אינו מתענה בט"ב וכל שאינו בגדר חולה מתענה וסתם עוברות ומניקות מתענות אא"כ חלושות וקרובות לחולי וקטנים אינם מתענים כלל בט"ב אפילו תענית שעות ומי שהיה חסר דיעה ונתרפא ומשתבח מיום ליום לא יתענה בט"ב ולא ימנע את עצמו מבשר ויין [מג"א סק"ח בשם מהרי"ל] עד שיתרפא לגמרי דהתענית ישיבנו לחסרון דעתו וכן מניעת בשר ויין וכל מה שצריך אפילו משארי עינויים כמו רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל כי צריך הרבה שמירה [פחות מכשיעור לא שייך בט"ב שהוא מדרבנן]."

והנה כמה חידושים בהלכה הבליע הערוך השלחן בתו"ד.

א. מעוברות המתענות בט"ב "אם הם חלושות שקרוב שיפלו לחולי אף בלא סכנה אין להם להתענות", ולמדנו מדבריו דכשם שהחולה פטור מלהתענות כך גם מי שקרוב הדבר שיפול לחולי.

צומנות בתקופת הקורונה

ובאמת פשוט הוא הדבר, דאם החולה פטור ה"ה והוא הטעם שלא יחלה, אך מ"מ חידוש יש דאף אם קרוב הדבר שיפול למשכב ואין זה ודאי מ"מ פטור מן הצום, ולענ"ד מסתבר דכל כה"ג אין לו היתר כלל שלא להתענות בת"ב, ואף אם נראה להקל עדיף שיאכל לשיעורים.

ב. "פחות מכשיעור לא שייך בט"ב שהוא מדרבנן". וכבר כתבתי לעיל דבאמת נראה כך להלכה דלא מצינו דין שיעורים אלא ביוה"כ ולא בט"ב.

ומלשון העה"ש משמע דמה שאין דין שיעורים בת"ב אינו משום ד"הותרה" וכאלו אין כלל דין ת"ב בחולה וכפי שדקדק הגר"ח (סטנציל אות מ"ה) מלשון השו"ע "במקום חולי לא גזרו רבנן", אלא משום דאין דין שיעורים באיסור דרבנן.

אך לענ"ד אין ללמוד מכאן כלל דאין דין הקל הקל תחילה באיסור דרבנן כגון תרומה בזמה"ז או בשר עוף בחלב וכדו', דנראה טפי דאין זה אלא בדיני התענית, דכשהתירו לחולה לאכול לא הכבידו עליו בשיעורים ואין דין תענית כדן מאכ"א, ודו"ק בכ"ז.

ג. ומ"מ כתב בתחילת סעיף זה דאף עוברות ומיניקות הפטורות משאר הצומות, "ראוי שלא יאכלו להתענג במאכל ומשתה אלא כדי קיום הולד, וכן מי שאינו יכול להתענות".

ויש לעיין אם כונתו מעיקר הדין וכשיטת החת"ס הנ"ל דאף חולה שמותר לו לאכול אין לו היתר אלא כפי הצורך ולא יותר מזה, או שמא אין כונתו אלא למדת חסידות וכהא דסימן תק"נ שלא יתעדן באכילה. דמחד גיסא כתב שלא יאכל אלא כדי קיום הולד ומשמע שזה מעיקר הדין, אך מלשונו "ראוי שלא יאכלו וכו'" משמע קצת דאין זה אלא מעין עצה טובה ולא הלכה פסוקה, ויל"ע בזה.

ד. עוד כתב שם דחולה שמותר לו לאכול בט"ב "ואפילו הוא חולה שאינו מוטל במטה דאם הוא מוטל במטה גם ביוה"כ אינו מתענה דכל שמוטל במטה הוא בסכנה כדמוכח בשבת (ל"ב ע"א)... ויתבאר בסימן תרי"ח אבל בעלי מיחושים בעלמא מתענים".

צומות בתקופת הקורונה

הרי לן דמחד גיסא כתב דבמיחוש בעלמא חייב להתענות ורק בחולה פטור, וזה כעין מה שמצינו בהלכות שבת (סימן שכ"ח סעיף י"ז), אך מ"מ הוי בכלל חולה אף שאינו מוטל במטה, ולכאורה מוכח מזה דלשיטתו שאני הלכות ט"ב מהלכות שבת, דבהלכות שבת מבואר להדיא שם דרק מי שנפל למשכב הוי בכלל חש"ב"ס שמותר לו להתעסק ברפואה, משא"כ בט"ב.

אך באמת לא הבנתי מה שכתב דכל חולה המוטל במטה הוי בכלל חשיב"ס והמציאות מכחישה הנחה זו מלבד מה שזה נסתר מהלכות שבת כמבואר. וראיתי שגם בסימן תרי"ח ס"ג אכן כתב דחולה המוטל במטה הוא כחשיב"ס ואפילו בסתמא מאכילין אותו ולא צריך שיאמר צריך אני, עי"ש.

ויתירא מזו כתב שם בסעיף ז' דחולה המוטל במטה סתמא הוי חשיב"ס משא"כ במיחוש גדול כגון חולה שחפת או מיחוש בלב. וכמה תמוה לומר שחולה שחפת אינו אלא מיחוש ולא חשיב"ס וכל שנפל למשכב הוי כחשיב"ס.

ולהלכה למעשה פשוט שאין לנו אלא את הידוע בימינו בדרכי הרפואה, ולא דיבר גאון אדיר זה אלא לפי מה שהיה מקובל בימיו אצל הרופאים, אך בזמנינו פשוט שאין לסמוך על קולא זו, וז"פ.

והנה במק"א נסתפקתי בגדר חולה שפטור מן התעניות האם דינו כדין חולה בשבת דהיינו דוקא שנפל למשכב, או שמא אין לדמות דין לדין, וכך נסתפקתי גם לגבי המבואר בפסחים כ"ד ע"ב דבחש"ב"ס מותר להנות שלא כדרך הנאה והתירו לו איסור דרבנן האם אין זה אלא בחולה שנפל למשכב או שמא כל מי שיש לו חולי כלשהו הוי כחולה לגבי הלכות אלה, והבאתי שנחלקו בזה המנחת יצחק והמנחת שלמה, ואכמ"ל.

ושוב ראיתי בשתי מקורות חשובים דלא כל מיחוש וצער מתיר שלא כדרך הנאה אלא חולה ממש.

א. עיין ברבינו ירוחם (נתיב י"ח ח"ג) "אף על גב דאמרינן בכל איסורין שבתורה שהן איסורי אכילה שאין לוקין עליהן שלא כדרך אכילתן וכן איסורי הנאה שאין לוקין

צומנות בתקופת הקורונה

שלא כדרך הנאתן אבל איסורא מדרבנן איכא ובמקום חולי התירוהו חכמים ואפי' שלא במקום סכנה... דהא דאמרינן דשלא במקום סכנה דמותר באיסורא דרבנן דוקא בחולי שבגופו אבל על מכה אסור מדרבנן כיון דליכא אלא צערא".

הרי שחילק בין מכה וצערא ובין חולה שבגופו. אך מ"מ לא הגדיר את החולה דוקא במי שנפל למשכב.

ב. בשו"ת הרמ"א סוף סימן קכ"ד, לאחר שהביא הלכה זו דהתירו לחולה שאין בו סכנה איסור דרבנן כגון סתם יינם, הוסיף וכתב "וכל זה לחולה שאין בו סכנה, דהיינו ששוכב על מטתו ומתאוה ליין וצריך אותו לרפואתו... אך אמנם מי שהולך על משענתו רק שיש לו איזה מיחוש לא מקרי חולה, וכמו שהזכירו הפוסקים לענין אמירת שבות לכותי במקום חולי שאין בו סכנה".

הרי שהרמ"א כתב להדיא דדין זה כדין שבת וילמוד הסתום מן המפורש וגם לגבי הלכה זו אין דין חולה אלא במי שנפל למשכב.

ודו"ק בכ"ז היטיב.

ובכל עיקר הדין דחולה שאין בו סכנה לא גזרו עליו תענית בת"ב, יש מן האחרונים שפקפקו בהלכה זו ורוח אחרת היתה בקרבם.

בשו"ת דברי נחמיה (סימן מ') דן בשאלה שדשו בה רבים בענין התענית בתשעה באב בשעת מגיפת החולרע, וכתב לתמוה על ההנחה דהתירו אכילה בת"ב לחולה שאב"ס דהלא קיי"ל (יו"ד סי' קנ"ה) דלא התירו איסורים דרבנן בשביל חולה שאב"ס אלא איסור שלכה"נ כמבואר בגמ' (פסחים כ"ד ע"ב) אבל לא שאר איסור דרבנן.

והביא את דברי הגר"א (שם בסי' תקנ"ד) שלמדו הלכה זו ממה שהתירו אמל"נ בשבת לחולה שאב"ס, ותמה עליו דהלא לא התירו אלא אמל"נ דקל דהוי שבות שאין בה מעשה כמבואר בעירובין (ס"ח ע"א) ואיך נלמוד מזה להקל בת"ב החמור דהוי דברי קבלה.

צומנות בתקופת הקורונה

ולאחר אריכות גדולה כתב דכל מה שהקילו בת"ב אינו אלא ד"אין צריך אומד" וכלשון השו"ע שם, דאף דלגבי שבת ויוה"כ דאורייתא אין מקילין אלא ע"י הרופא שאומד שיש סכנה (או כאשר החולה אומר צריך אני), בת"ב אין צריך אומד אלא מדעת עצמנו חיישינן שמא יכבד עליו החולי ויסתכן, אבל במקום שודאי אין חשש סכנה אין להקל בת"ב, עי"ש.

ובסימן מ"א שם מצינו את תשובת הצמח צדק אל המחבר [ומודפס גם בשו"ת צמח צדק או"ח סימן ק"י], והסכים לדבריו וכתב שודאי נכונים הם, ומ"מ הוסיף וכתב:

"ואעפ"כ במקום שאין המחלה בחזקה ח"ו נראה שיאכל פחות מככותבת בכדי אכילת פרס וכן בשתי' כמשנ"ת השיעורים בשו"ע סי' תרי"ח דכך יש להורות כן לשואל בט"ב שבזה לא נעקר התענית לגמרי ע' ב"י סי' תקס"ח ורחמנא ליבא בעי ומי שירצה להתענות במקום שאין המחלה בזעף ח"ו יש לייעצו ולהזהירו שלא ילך מפתח ביתו כל היום ולהכריחו כשיצא ישא סביב לחוטמו ופיו חתיכה קטנה קאמפער ומעט עשב מייענטע".

(והפתחי עולם העתיק לשון זה מאדמו"ר וכונתו להצמח צדק, והמשנ"ב בביאור הלכה (סי' תקנ"ד ס"ו) העתיקו מהפתחי עולם בלי לציין שלשון זה מתורתו של הצ"צ, וכפי הנראה לא ידע למי הכוונה, עי"ש).

ולא נתפרש בדבריו, האם זה משום דס"ל דאף במקום שאין חשש סכנה כלל, יש להקל עכ"פ בפחות מכשיעור, דבאיסור דרבנן אפשר שיש להקל לחולה שאב"ס בפחות מכשיעור, או שמא אין כונתו אלא דכיון שעדיין אינו חולה כלל אלא שיש חשש סכנה לעתיד יש לנהוג בשיעורים, אך כשאין כל חשש סכנה מודה הוא לשיטת הדברי נחמיה דאין להקל בת"ב אף לא בפחות מכשיעור, וצ"ע.

ונמצא שלשה דרכים בביאור הלכה זו:

א. הבנת הגר"ח דלא גזרו כלל תענית על החולים אף בחולה שאב"ס, והוי גדר הותרה, ולפיכך אין דין שיעורים בת"ב.

צומנות בתקופת הקורונה

ב. שיטת הדברי נחמיה והצמח צדק דכשאין סכנה כלל אין היתר לאכול בת"ב, אלא שאין צריך אומד.

ג. דרך הממוצעת שהיא ההבנה המקובלת דהתירו לחולה שאב"ס לאכול בת"ב, וכיון דאיסור דרבנן הוא, אין בו דין שיעורים, וכהבנת הערוך השלחן.

כאילו הוא החריבו

כאילו הוא החריבו

"צום הרביעי וצום החמישי צום השביעי וצום העשירי
יהיו לבית ישראל לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת
והשלום אהבו" (זכריה ח' י"ט).

הנה יש לתמוה על פסוק זה, הלא תחילתו תפילה, תקוה, והבטחה על
עתיד זוהר שבו ימי הצום והאבל יהיו לימי שמחה ואורה, ומה ענין רישא
לסיפא, שבו דברי מוסר ותוכחה "האמת והשלום אהבו?

וראיתי ברד"ק ובמצודות שאכן פירשו שהבטחה זו תקוים בתנאי
שהאמת והשלום אהבו, וצריך ביאור בכונת הדברים.

הנה אמרו חז"ל:

"כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא
החריבו" (ירושלמי יומא ה' ע"א).

דבריהם ז"ל נוקבים עד עומקא דתהומא רבא וכחרב הם המתהפכת
מעל ראשנו.

מעלין עליו כאילו הוא החריבו! הלא אילו היינו ראויים להשראת
השכינה היינו זוכים בו ברגע לבית המקדש של אש שירד מן השמים
(רש"י ותוס' ר"ה ל', סוכה מ"א, ושבועות ט"ו) ואם לא זכינו אין זה אלא
משום שלא נמצינו ראויים לכך, ומשום כך הרי זה כאילו אנחנו החרבנו
את בית המקדש בזמנינו.

בימים קשים אלה על כל אחד ואחד לצייר בדמיונו ולראות בעיני רוחו
את הלהבות האוכלות בקורות הבית ואת פרחי הכהונה זורקים את
מפתחות ההיכל לשמים ונופלים לתוך להבות אש.

ודבר זה מטיל אחריות כבדה על כל דור, על כל ציבור, ועל כל יחיד,

כאילו הוא החריבו

לפשפש במעשיו, להטיב דרכיו ומעלליו ולעשות מה שבידו כדי שמהרה יבנה בית המקדש.

ובעיקר צריך לחזק ולהתחזק באותם הענינים שהביאו לחורבן הבית בראשונה ובשניה, כי הן הם הסיבות המונעות את בנינו בכל דור ודור. ומשו"כ עלינו להתבונן, מה חרי האף הגדול הזה ומה גרם לחורבן בראשונה ובשניה, ונחזה אנן.

ב

והנה אמרו חז"ל (נדרים פ"א ע"א) "על מה אבדה הארץ, דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו" עד שפירשה הקב"ה בעצמו "על עזבם את תורתי שלא בירכו בתורה תחילה" והר"ן כבר כתב שם דפשוט שלא משום ביטול מצות ברכת התורה בלבד חרב הבית אלא משום "שלא היתה התורה חשובה בעיניהם" ולא עסקו בה לשמה, לא די בכך שאנו עוסקים בתורה אלא צריך שתהיה התורה חשובה בעינינו, שנבין ונדע, "כי היא חייכם ואורך ימיכם", שנדע ונבין ש"תלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו שנאמר ונס אל אחת הערים האלה וחי, עשה לו כדי שיחיה", ולשונו הזהב של הרמב"ם צריכה להיות שגורה בפיו וחקוקה על לוח לבנו "חיי בעלי החכמה ומבקשיה ללא תלמוד כמיתה חשובין" (רמב"ם פ"ז מהלכות רוצח הלכה א'), אין אנו ראויים להשראת השכינה עד שנשמח בדברי תורה ונשתעשע בהם ונדע כי הם חיינו ואורך ימינו.

וכבר כתב בדגל מחנה אפרים (פרשת בשלח) בשם זקיני ומורו הבעש"ט שבזמן החורבן לא בירכו את ברכת "והערב נא" וכתב שזה דבר פלא, ולכאורה אכן פלא הוא, הלא הברכה האחרונה, אשר בחר בנו היא המעולה שבברכות (ברכות ט"ו ע"א) הראשונה היא ברכת המצוה "אשר קדשנו במצותיו", והערב נא היא הקטנה שבברכות התורה ואינה אלא סמוכה לחבירתה, מדוע אפוא חידש הבעש"ט דרך משום חסרון ברכה זו חרב הבית וגלו ישראל מעל אדמתן.

כאילו הוא החריבו

והנראה בזה, דרק אם נזכה שתהיה התורה חשובה בעינינו, רק אם נשמח ונשתעשע במתיקות עריבותה, רק אז נוכל להבטיח שגם בנינו אחרינו יצעדו בגאון בדרך התורה ובתלמודה, ולא בכדי הסמיכו חז"ל "והערב נא... ונהיה אנחנו וצאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה" כי רק כאשר בנינו יראו בבית את מתיקות התורה, עריבותה ושמחתה ירצו גם הם לצעוד בעקבותינו בדרך התורה. וכן כתוב בשירת האזינו "וענתה בי השירה הזאת... כי לא תשכח מפי זרעו" (דברים ל"א כ"א) רק אם התורה תהיה שירה בפנינו ונשיר את זמרתה בשקיקה ובצמאון יובטח "כי לא תשכח מפי זרעו".

ולכן אמר הבעש"ט זי"ע כי רק משום שחדלו לומר **והערב נא** אבדה הארץ, חרב הבית, וגלו ישראל מעל אדמתם.

ובדבר זה עלינו להתחזק, להרבות בשמחת התורה, בשירה ובזמרה, בצמאון ובשקיקה כדי להשרות השכינה בישראל.

ג

והבית השני חרב בעון שנאת חנם (כמבואר ביומא ט' ע"ב), ובירושלמי (יומא ד' ע"א) איתא שהיו אוהבים את הממון ושונאים זה את זה. כי אהבת בצע כסף היא המביאה עלינו קנאת איש מרעהו ושנאת חנם, ורק כאשר נתקן חטא זה של שנאת חנם, ונרבה שלום בין איש לרעהו באהבה ובאחוה יבנה הבית במהרה.

ובפרשת בחוקתי כתב רש"י (ויקרא כ"ו ו'):

"ונתתי שלום בארץ, שמא תאמר הרי מאכל הרי משתה... אם אין שלום אין כלום... תלמוד לומר אחר כל זאת ונתתי שלום בארץ, מכאן שהשלום שקול כנגד הכל, וכן הוא אומר 'עושה שלום ובורא את הכל'".

ונראה בזה כונת חז"ל (עוקצין פ"ג מ"ב) "לא מצא הקב"ה כלי מחזיק

כאילו הוא החריבו

ברכה לישראל אלא השלום" דרך ע"י השלום יש קיום ותוחלת במאכל ומשתה ובכל השפע והטוב, וככלי שמחזיק מה שבתוכו שלא ילך לאיבוד, כך השלום בישראל "כלי מחזיק ברכה" היא.

הקב"ה משפיע עלינו בחסדיו המרובים שפע אלקי, ברכות שמים מעל ברחניות ובגשמיות אך אם אין בידינו כלי מחזיק ברכה לא נשאר בידינו מאומה. משל לאדם שמוזגים לו יין המשומר ושמן אפרסמון, אך אם הכלים שבידו סדוקים ושבורים, קנקנים דולפים, לא ישאר מאומה בידו. ולא מצא הקב"ה לישראל כלי מחזיק ברכה אלא השלום.

ראה נא את דברי הרמב"ם בסוף הלכות חנוכה (פ"ד הי"ד) "היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". והדברים מבהילים, כל התורה לא ניתנה אלא לעשות שלום בעולם!

וזה שאמר הנביא (זכריה ח' י"ט) "והאמת והשלום אהבו" אמת – היא תורת אמת, כאשר תורת אמת תאהבו ובכך תתקנו את חורבן הבית הראשון, והשלום אהבו, ובכך תתקנו את חורבן הבית השני, אז ורק אז תזכו שצום הרביעי וצום החמישי, צום השביעי וצום העשירי יהיו לבית ישראל לששון ולשמחה ולמועדים טובים בב"א.

(ונראה עוד בזה עפ"י הפטרת חזון שבו מוכיח הנביא ישעיהו את בני ישראל על העול והרשע, על העדר המשפט ועל חסרון הצדקה, ובסיום הפרק "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה". וכנגד שני אלה דורש הנביא זכריהו והאמת (משפט) והשלום (צדקה) אהבו, ודו"ק).

ד

ובהיותנו עוסקים בעון שנאת חנם, גנותה ועונשה הקשה, חשיבות

כאילו הוא החריבו

יתירה יש בהעמקה בדברי רבינו הנצי"ב בהקדמה לספרו הגדול העמק דבר לספר בראשית. ומשום חשיבות הדברים הנני מעתיק לשונו:

"דשבח ישר הוא נאמר להצדיק את הקב"ה בחורבן בית שני שהיה דור עקש ופתלתל, ופירשנו שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכת עולמים, ע"כ מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו ע"י זה לידי שפיכת דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית, וע"ז היה צדוק הדין, שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות אע"ג שהוא לשם שמים דזהב גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ".

וכמה נוקבים הדברים, וכמה הם שייכים לנו וכאילו היום נכתבו.

שנאת חנם שהחריבה את בית מקדשנו לא בין עמי ארצות היתה ולא בין רשעים פורקי עול מלכות שמים, אלא בין צדיקים חסידים ועמלי תורה. כל אחד מצדיקים אלה בטוח היה שרק דרכו והשקפתו היא לבדה ראויה לעלות על שלחן מלכים, ושל זולתו פסולה ומחשבת פיגול היא, מינות ואפקורסות.

"שהקב"ה ישר הוא ואינו סובל צדיקים כאלו!"

אפשר שצדיקים הם במצוות שבין אדם למקום חסידים ובעלי תורה, אך אין הקב"ה אוהבם, ובגלל צדיקים כאלו חרב בית המקדש.

כי אף שפשוט הדבר שאף בין צדיקים וחסידים תהיינה חילוקי דעות ביסודות ההשקפה, ומעולם היו חילוקי דעות כאלה בין גדולי ישראל ועדותיהם, אך מכאן ועד לשנאה רחוקה הדרך.

שהרי מדת הענוה מחייבת להבין ולהאמין שגם החולקים על דעתנו

כאילו הוא החריבו

צדיקים כמונו, ואפשר שהם אף גדולים ממנו בצדקותם וקדושתם, ואף לשיטתם ודעתם יש מקום תחת השמש, שמשה של תורה.

עלינו לרחק שנאה זו ולהשניאה על כל מי שחרד את דבר ה' ועל כל מי שיראת ה' ואהבתו שוכנת בלבו.

זכותו של כל צדיק ות"ח לעמוד על דעתו ואף להלחם על דעתו, אך אין לו זכות לשנוא ולהשניא, ושנאה זו חורבן עולם היא, חורבנו של עולם התורה והיהדות, והיא שהחריבה את בתינו ושרפה את היכלנו ועדיין מרקדת בינינו.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

